

այս և այն աղբիւրի և փառասէր անձերի
աղակոտութեան դիմելով, այս կամ այն նե-
րելի կամ աննշանի միջոցները գործադրե-
լով, բայց ինքնաբերաբար, հայ ժողո-
վարը, հայ բնութագրով, հայ ունեւոր
ինտելիգենցիան երբեք չէ մտածել այն
գործերի մասին, որոնք հնարաւորութիւն
և կարողութիւն չեն ունեցել յիշեցնելու
անց մասին, որոնք մեկնանաւոր չեն ու-
նեւորները ներքոգործները չեն ունեցել
նրա թաւալները չեն հարելու եւ այդպիսի
ներքո գործերը են, այդպիսիները հասել
Մկրտիչ Փորթուգալեանի նման այն
վիճակին, որ ստիպւած են սու մը (5 հո-
պէկ) մուտքով իրանք թշուառ գաւառի հա-
մար կաթ կամ հաւկիթ գնելու եւ սակայն
Մկրտիչ Փորթուգալեանի ոչնչով պակաս չէ
և նուազ արժանիք ու երկարութիւն չունի
բարձր այն գործիւնքից և գործիչներից, որ-
ոնց յօրեկանները տօնվել են կամ տօն-
վելու են:

Եւ երբ մի օր հեռագիրը գտնէ մեզ, թէ
Մկրտիչ Փորթուգալեան թողեց, այս աշ-
խարհի անհեծելով գտնէ նրան, մենք հա-
րաւեր ենք և հաղաթեր կը գտնենք նրան
փառաւոր թաղում սարեւոր, մենք կողոր-
դելու: արցունք կը թափենք մեծ հայրե-
նասէրի և գործիչի վրա:

Հայը լեռնային բարեգործութիւն անելու
առաքելութիւնը չէ ունեցել, գտնէ չունի
ժամանակակից հայը:

Վերջերքէ հենց նոյնիսկ Մարտիկի հայ
գաղութը, որ իր մէջ ունի բաւական հա-
րուստ անդամներ, իրանց աչքի առաջ
կրճատ կողմին ընկած ձերբունի և տառա-
կանը Փորթուգալեանին չեն տեսնում, չեն
նկատում, բայց արձագանք են տալիս հե-
ռուսոր կողմին: օգնել այս կամ այն յո-
րեկանին, տօնախմբութեան, մասնակցել
այս կամ այն թաղման:

Շահրիար

ԱՅՈՒՄՆԵՐԻՄԸ ՄԵՐՈՒՆԻ

Արաստանման լրագրիւնները վերջին
տեղեկութիւններից մենք արդէն վերահա-
սու եղանք, թէ Երզնկայի ցնցումը առաջ բե-
րեց Արիփարի սպանութիւնը Կարիքի եւ
սպանութիւնը մէջ ինչպէս և ամեն տեղ
որ թափանցել էր որեւէ ժամանակ նախ-
առաջիկայ հրապարակաւ գրելի համարը:

Արիփարի թաղումը ժողովրդական վաղի
կերպարան ընդունեց:

Կարիքի հայ համայնքը, միտինգ գումա-
րելով որոնց՝ արտաքին թաղում և զայ-
նով՝ յայտնել անգութ մարդասպանների
դէմ:

Իսկ Վահէ Արզումանի խմբակը...
Նա սպանութիւնը յետոյ անմիջապէս
անհետեւեց: Կարիքից և տեղական
ժողովրդական շէնքերում ձերբակալել
չհաջողելով, օգնողներին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ
Մկրտիչ Փորթուգալեանին հրապարակաւ

Անգլիական «Daily Telegraph» լրագրի
յայտնի թղթակից էմիլ Իլլիւն անցեալ աշ-
նան Քիֆիլի էր եկել: Դեռ տեսակցութեան
ժամանակ խօսք եղաւ այդ սպանութեան
մասին:

— Գիտե՞ք ինչ պէտք է ձեռք առնել, — դիմեց
Իլլիւն: — Ձեռք անշուշտ յայտնի են իմ բա-
նադարձակ գրաւորները: Գէպէտ հայ ժո-
ղովուրդը, բայց եւ պէտք է նկատեն, որ
քաղաքակիրթ աշխարհի հասարակական
կարծիքը բնաւ չէ կարող մարտնչել մարդա-
սպանութեան ոճիւրդը: Եթէ կրկին այդ-
պիսի եղբարկական դէպքեր եւրոպայում կամ
Ամերիկայում, դիտեցէ, որ քաղաքակիրթ
լինեն հայը և նրա հայրենիքի քաղաքական
շահերը...

Արդ թող ներքին մեզ հարցնենք: — Էլ ինչ
մնաց, որ մենք արած չը լինէինք ստորագ-
նելու համար մեր ժողովուրդի բարոյական
վարկը օտարների առաջ: այսուհետեւ ինչ
համակրութիւն կարող է մնալ եւրոպայում
դէպի մի ժողովուրդ, որի յղափոխական
տարրը հայրենիքի ազատութեան պատրուա-
կի տակ ընտրուել է եւրոպայի և Ամերի-
կայի ամենափայլուն կենտրոնները իր գծում
անձնական և կուսակցական կոնկրետ հա-
մար և իրար վարդապետ և կոտորելով հա-
ղէս է գալիս շուրջում եւրոպացիների և ա-
մերիկացիների առաջ իր գործերի ար-
ժանի մարդասպան, ստորագրող ոճը
գործ...

Թիֆլիսի հայ ժողովրդականների և զորո-
ղների բողոքը Արիփարի սպանութեան դէմ
բարոյախոսական նշանակութիւն ունի: Նա
պիտի արթնանայ հայի թիքած խիղճը և
բողոքանքով գիտակցութիւնը, յօդէ և արեւ-
կոնէ նրա սիրտը: Գործիչները նրա մէջ
մարդկային զգացմունքները: Պէտք է անկեղ-
ծաբար, պէտք է բարձրաձայն աղաղակել
որ քաղաքական հակառակորդին մահա-
ցնել վայրագ գազանին յատուկ ոճը գոր-
ծութիւն է: Հայ ազգի դարեւոր սարկու-
թիւնը արդէն կատարել է իր աւերիչ գոր-
ծը: ոչ մի ժողովուրդ չէր կարող տանել և
մարտնչել այն, ինչ որ մեր աչքի առաջ կա-
տարվում է և անցնում իր սոլորակաւ եւ
րեւոյթ առանց արեւածիւս և յուզելու մեր
սրտերը:

Այն ոճիւրդ, որին դո՛ւ գնաց հայ հրապա-
րակախութեան պայծառ տուրքովը, պիտի
տակն ու վրա անէր բարոյական զարգացած,
Աստուծոյ պատկերը չը կորցրած մարդու
ներքին աշխարհը... Բայց, աւաղ, Արիփարի
սպանութիւնը, որ տուեց հայ կենսի
թշուառ իրաւանութիւնը, և ոչ գիտէ, կը
լինի նա արդեօք վերջինը... Այդպէս մա-
հացան Արիփարից առաջ գրել համեստ
մշակ Տէր-Օսանան, Ձիթիւն և յայտնի յե-
ղափոխական գործիչ Վարդապետիկան,
որոնք սրտով զարդանքի մի անկեղծ
մեղիակներով ձգտում էին ունեցել...

Բայց հայ յղափոխական գաղափարներ
թափառ ու պահել եղաւ Սպարտու և նրա
ընկերները անտրիսակ նախապետութիւնը
Լոնդոնում 1903 թ.ին:

Եւ արդ գրել և խորհրդէ դէմ սուր, ահա
այն արեւելի յօդուրը, որով տխրահի
փառաւորվելին հայ յղափոխականները
ի տես մտնող քաղաքակիրթ աշխարհի:

Այն կազմակերպութիւնը, որը մահվան
պատիժ գործադրող կառավարութեան դէմ
ամեն օր նշուել և անէ՞ք է արտասանում,
իր անային գործերում հետեւում է նոյն
կառավարական միտմանին և զինւորական
դատարանի խառնութեամբ արեւան մէջ
և խեղդում խորհրդէ և արդարութեան ձայնը...

Ինչպէս բացատրել, ինչպէս հակառակ
այդ աչք ծակող հակասութեան ոճիւրդը
Դիւրին է ըմբռնել, երբ սիրահար խան-
դաւա կըրէ ընդմիջում քաղաքի սուրին
հանում պատեանից իր պատիւը պղծողին
պատմելու համար in flagrante delicto:

Այդ մոմենտի հոգեբանական ուժը այնքան
շաղկապել է, որ ինքը օրհնագիրը կատար-
ված ոճին ներուժով է նախապետի:

Կամ երբ կուր ընկած ոտներից մէկը
մոլորեցնաւ մահաբեր հարուած է տալիս
միւսին: այստեղ եւ քայլ հակասութեամբ
պայմանների մէջ պէտք է որոնել կողմնական
ընդհանրանալ մեղադրուելի հանցանքները:

Բայց ինչ ասել իրան յղափոխական
յորդըրող կազմակերպութեան մասին, որը
իր շարագործութիւնը ծածկելու նպատակ
կով յանձնում է սուր վարկան արկալի
ձեռքը իր հակառակորդին սրտխօղով աշ-
խարհի համար: զոյր է զոյր հետեւ հակառա-
կորդին և ապա սրկիւտանք, դաւաճան-
քին նրան դիմաւոր գետին դրոշմը կամ
արդեօք այդ ոճիւրդը անելի գործիչին:

Այժմ արդէն յայտնի է, որ Արիփարի
եղիլի վախճանը այդ գործիչի ոճը գոր-
ծութեան հետեւանքն էր:

Բարեբաւարող հրապարակախօսի ազդու
և կծու գրելը հանդիսան չէր տալիս մի
խումբ հրամաճար զիջողիականներին:
որոնք Արիփարի ընդառնական էակիցնե-
րէ մէջ տեսան իրանց այլաբանական պատկեր
վատ գոյներով կենդանագրած:

Ինչպե՞ս խաղաղութիւն սրտերում վրժա-
նութեան կիրքը, գործիչն մարդու մէջ գա-
ղանք, և կատարվեց... գաղափարներ:

Հայ յղափոխականների առաջին աե-
րուճը տուեց մի շարք անձնապէս հերոս-
ներ, որոնք քաղաքական բռնադատիչ եւ
բազմերով յափշտակված կարծում էին, որ
կարելի է կոնսոլ թաղաքական հարցերը

վճռել Կոմ-Կաիւրի ցոյցով կամ «Banque
Ottoman»-ի գրաւմամբ: այդ սերունդը, այժմ
սաղաքակիրթ չըլլալով, տուեց իր տուրքը
ժամանակի պահանջին և թէպէտ փոխա-
նակ թշուառ հայրենիքը ազատելու անպա-
տուժ աղէտների պատճառ հանդիսացաւ,
սակայն պէտք է խոստովանել, որ այդ
գործիչները իրանց մոլորութեան մէջ ան-
գամ չը կորցրին յղափոխական իդէալիստ-
ների հնազանդը...

Բայց ինչ է, ֆիդելիտատը յայտնի սե-
րունդի բարոյական պատկերը:

Չունենալով իր նախորդների իդէալիս-
տական ոգին, նա յղափոխութեան գաղա-
փարը դանդաղան պատկերուն ցուցանակների
տակ շահաւատարկ է ամենախաղաղակ
կիրպնով: Բնաւ է նկատել, որ յղափոխու-
թեան և «Հայաստանի ազատութեան» դրօշի
տակ այսօր ապաստան են գտել և տգէտը
և քաղաքականապէս ահա մահուճը, և
դրամաշրջի, և մարդասպանը, և հացկա-
տակը...

Եւ այդ կազմալուծման միջոցաւ մէջ
արեւմտեան կազմ ժողովուրդի թշուառութեան
հարազատ ձեռքով պատրաստվում է օր-
հասական վախճան:

Այստեղված սերունդ:

Յ. Սպենդիարեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՇՈՒՐՈՂ

Պետական Դումայի աշխարհմասն բո-
լոր անդամները գնեցին Դումայի մեծ
սիւն արված հարցադրումը համարում են
անժամանակ, անտակտութիւն և փաստաբար:
Աշխարհմասնները պատրաստվում են խիստ
կերպով յարձակվել Դումայում հարցա-
դրման դէմ: Նրանք գտնում են, որ Դումա-
րաձեքի դէմ հարձանք անելու կարող է
բայցայի ներդրութիւն անել գործադիր
խնայութեան գործակալների վրա: Այս-
պիսի կողմնակցները դէմ չեն լինի, եթէ գնեցին
Դումայի մեծ սիւն արված փոխին այն
հիման, որ նպատակ նրա համար գործու-
նելութեան անձնական ապագայէ է: Եւ
ստիւր Կովկաս է ընդարձակ լրագոր-
ծութիւնները: ասում է աշխարհմասնների աշ-
քի ընդհանր լրագրից մէջ: Զախարով
սկիւն այն միտքն է յայտնում, որ լրագո-
րութիւններից զուրկ կատարող մասնակի
չափազանցութիւնների համար չի կարելի
միջոցներ մի այնպիսի օգտակար գործիչ,
ինչպիսին է գնեցին Դումայի մեծ: (ԲՅԱՅԵ)

ԱՅՎԱՐԻՆԵՐԻ ԶՈՒՅՄԱՆԻՄԻ ԱՌԻՓՈՂ

Այցելելով նկարչի Ա. Ֆէթվաճեանի աշ-
խարհի ցուցանադէրը, էտտեթիկական
խոր գրաւորութեան հետ միասին եւ նաեւ
ստանիլ ցաւ դրացի, տեսնելով այն անա-
յութները, որ սիրում էր ցուցանադէրին
սրահում: Թէ և այդ անայութիւնը ինձ
ձեռնառն էր, որովհետեւ ինձ խանգարող չը
կար, և եւ կարողանում էի ամենայն ապա-
ստութեամբ ուղարկել ինձ իմ իրա-
ւանքները: Նրանք ասում են, որ իրա-
ւանքները նրանց վրա, բայց... բայց միթէ
ա. Ֆէթվաճեանը առողջ տարինը աշխա-
տանք է թափել շուրջը ամեն ինչ մոտա-
ցանք, ոգիովը: ազդել է իր ստիգմազո-
րութիւններով: Գտնել ու մաշկել է նրանց
վրա լոկ նրա համար միայն, որ իր ցու-
ցանքները այցելողներին ու իր ստիգմա-
զորութիւններով զմայլողները մի քանի
պատմական անհայտներ լինեն:

Պ. Ա. Ֆէթվաճեանի ցուցանադէրը սրա-
հում կազմած են ակամայեց մտաբերի
Լոնդոնի նոյնպէս գտն ակադեմիկների ցու-
ցանադէրները, որ միշտ այցելողների այն-
պիսի խումբ բազմութիւն էր լինում, որ
անհայտներ էր գտնում Պէլեոնի նկարի վրա:
Երբեք անհայտ անգլիացի մասնաւորապէս
սիվալեթների սիրահար են և սաստիկ գնա-
հատում ին ակադեմիկային աշխարհները:
Թէ արցունք վերին աստիճանի նուրբ գոյնե-
րի համար և թէ այն պատճառով, որ աշ-
խարհները նկարելը շատ անելի դժուար
է ըստ իրականութիւնը նկարելը: Հենց այս
փորձին հանգամանքի շնորհով ակադեմի-
կանները սու հասարակ երեքը մեծ դիմ-
քով չեն լինում, և եւ, ցուցնել չիմ յիշու-
նով: Չունենալով ակադեմիկային ցուցանադէրներով
այնպիսի մեծ դիմքով նկարներ, ինչպիսին
են ա. Ֆէթվաճեանի ցուցանադէր մի քանի
նկարներ, ինչպէս օր. Վենետիկի ա. Մար-
կոս Եկեղեցու ներքը, խափշի կինը, աղաւ-
տիկների կերպարող կինը, աստուծոյ կինը
և ուրիշներ:

Պ. Ֆէթվաճեանի ցուցանադէրը աչքի է
ընկնում և իր խիստ բազմակողմանիութե-
անով, շնորհիւ նկարչի նոյնպիսի աշ-
խարհները նկարում է և փորձողները ու
խաղաղ ծովը, և ընդթիւնը, և մարդկանց:
Եւ հենց այդ տեսակետից էլ մեր տաղան-
դաւոր նկարչի ցուցանադէրն այցելողը կա-
րող է ներշնչուել: Թէ այդտեղ ոչ թէ միեւ-
նոյն նկարչի գործերն են ցուցանադէր, այլ
մի բանի, գնադան ժանրերի մասնազէտ
նկարչի ստեղծագործութիւնները:

Ցուցանադէրում մասնաւոր տեղ են
ընտրում Անի բաղադիր ակադեմիկների նկար-
ները, իսկ 24 կտոր Այդ նկարները ա-
ռանձին-առանձին հաղել թէ մի օրեւ նշա-
նակութիւն ունենան գնողների համար, ե-
թէ այդպիսի գտնվեն: Այդ բոլոր 24 նը-
կարն էլ պէտք է անպատճառ միեւնոյն առ-

ձը գնէ, որպէս զի Անիի աւերակների ամ-
բողջ կործանումը լրել լինի: Իսկ եթաղբիւ-
թէ գտնվի մէկը, որ այդպիսի մի խորը
կողմնակա կը գնի իր ընտելանաւոր կանե-
լու համար, նոյնպէս անհաւատարկ է: Արդ՝
ինչ անելու է այդ գնողների նկարներին հետ,
որոնցով շնորհիւ արտիստը անմահացել
է մեր ամենաթանկագին հուշարկները ի-
րանց արդի վիճակի մէջ: Պարզ է, որ մի
քանի տարուց յետոյ Անիի աւերակները
աւելի ևս աւերակ կը դառնան, ինչպէս որ
նրանք արդէն դառել են այն ժամանակից
դէպք, երբ լուսանկարիչ Բիւրքիանը նկա-
րը նրանց ստորոսովը համար: Ցուաւ
թէ այսուհետեւ այդ աւերակները աւելի լաւ
կը պահպանեն կամ թէ նորոգմանի
կենդանակին, նոյնպէս շատ միաստութիւն
կը լինի: Արդ, ուրեմն, լաւ չէր լինի ար-
դեօք, որ Անիի աւերակների դէժ նկար-
ները պահպանվին իրեն ազգագրական մի
հուշարկին:

Մեր ազգագրական ընկերութեան խոր-
հուրդը, ինչպէս իմացանք, մտադրել է ազ-
գագրական-հնագիտական թանգարան հիմ-
նել: Մեր կարծիքով, հենց այդ թանգարանի
պատերը պիտի զարդարեն Անիի աւերակ-
ների 24 նկարները: Թող ազգագրական
ընկերութեան խորհուրդը լուրջ մտածի այդ
մասին և ամեն կերպ աշխատի այդ նկար-
ները ձեռք բերել իր հիմնիքը թանգարանի
համար: Գիտենք, ազգագրական ընկերու-
թիւնը դեռ շատ դուրի է այնպիսի նիւթա-
կան միջոցներից, որ կարողանաւ այդպիսի
ռապալտիւն թող իսկ իրան: Բայց նա
կարող է և պէտք է աշխատի գտնել այն-
պիսի մարդիկ, որոնք գնելով այդ նկար-
ները կը նուրբին ազգագրական ընկերու-
թեան թանգարանին:

Բ.

ՔԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակահար Կիւտէնեանի կոնցերտը տե-
ղի ունեցաւ հինգշաբթի, ապրիլի 3-ին,
Թիֆլիսի երաժշտական դպրոցի դահլիճում:
Երեսուցորդ Ջութակահարը հանդէս եկաւ
մի շարք երկերի մէջ, որոնք պատկանում
էին Հենցելին, Բախին

